

Drieteenstrandloper

DUIN & KUST

BELANGRIJK VOGELGEBIED: DUIN & KUST

Langs de Nederlandse kust vinden we een gevarieerd landschap van zandstranden, duinen, kwelders of schorren, slikken en zandplaten. Samen met Denemarken heeft Nederland het meest gave en uitgestrekte duinlandschap van Noordwest-Europa. Het Nederlandse kustgebied beslaat ongeveer 58.000 hectaren. Dat is 1,6 % van ons grondgebied. De gehele kustlijn is ongeveer 300 kilometer lang. Tellen we de zeearmen van de Zeeuwse Delta mee, dan is dat traject 150 kilometer langer. De hele Nederlandse kust is in feite één groot vogelgebied met een enorm internationaal belang. Denk aan de Waddenzee en de Zeeuwse Delta, waar onder meer miljoenen steltlopers gebruik van maken. Maar ook grote delen van de Noordzee zijn van grote waarde als voedselgebied voor zeevogels.

VOGELS VAN HET STRAND

Het strand van Bergen behoort niet tot de toplocaties voor vogels, simpel omdat het er doorgaans te druk is. Toch kunnen we er op de wat rustigere dagen heel wat beleven, vooral tijdens de najaarstrek. Langs de kust vindt dan 'gestuwde trek' plaats. Daarbij komen soms grote groepen vogels vanuit noordoostelijke richting samen en trekken langs de kustlijn verder zuidwaarts. Denk aan verschillende soorten sterns, maar ook bijvoorbeeld groepjes boerenzwaluwen, spreuuwen, vinken en lijsters. Bij een flinke westenwind komen ook de zeevogels wat dichterbij de kust. Dat biedt kans op het waarnemen van bijvoorbeeld jan-van-genten of zeekoeten.

VOGELS VAN DE DUINEN

Het wandeltraject vanaf Bergen door de duinen voert door een prachtig vogelgebied:

Drieteenstrandloper

Om de drieteenstrandloper in het vizier te krijgen letten we goed op deloedlijn. Daar trippelen ze achter de terugrollende watergolven aan, pikkend naar allerlei waterdierdijtjes. En dan snel voor de aankomende golven weer wegwezen, dat is de kunst! Deze uiterst beweeglijke vogeltjes broeden in de maanden juni en juli op de toendra's van Noord-Siberië, Canada en Groenland. Dat is de tijd waarin ze het minst bij ons worden gezien. Vanaf augustus stromen onze kusten weer vol 'drieteentjes', waarvan een deel ook hier overwintert. Andere trekken zuidelijker; de vogels overwinteren langs de gehele Atlantische kust, van Europa tot Zuid-Afrika. De piek van de doortrek beleven we in september-oktober.

het Noord-Hollands duinreservaat, met afwisselend naaldbos en open duin. Voor tal van broedvogels, doortrekkers en overwinteraars zijn deze duinen belangrijk. Het reservaat maakt dan ook onderdeel uit van Natura 2000, het Europese ecologische netwerk. Kenmerkende broedvogels van het kale, open duin zijn onder meer wulp en tapuit. Waar doornige struiken voorkomen laat de grasmus zijn krasserig liedje horen. Maar we spitsen in het voorjaar natuurlijk vooral de oren bij het dichte duinstruweel voor de betoverende zang van de nachtegaal. De wulp trekt 's winters gedeeltelijk weg uit ons land, maar een klein deel overwintert. Tapuit, nachtegaal en grasmus zijn 'zomergasten' en overwinteren in Afrika. In de bossen broeden verschillende soorten mezen, waaronder de glanskop en de kuifmees. In het najaar begroeten we de kramsvogel en koperwiek die zich tegoed doen aan de bessen van onder meer duindoorn.

ZON, ZEE EN ZAND

De zee geeft en de zee neemt. Het is een cliché, maar daarom nog niet minder waar. Alsof het eb en vloed betrof is de kustlijn van Nederland in de afgelopen millennia naar voren en naar achteren geschoven. De vorming van de blanke duinen behoort geologisch gezien tot de recente geschiedenis. De duinvorming begon met het aflopen van de laatste ijstijd, 10.000 jaar geleden. De Noordzee lag droog en was toen een uitgestrekte zandvlakte tussen Engeland en het continent. Nederland lag 10 tot 15 m lager dan nu. Het ijs smolt, de zeespiegel steeg en golven en stroming brachten het zand van de onderlopende vlakte in beweging. Het zand ging stuiven en langs de kust ontstonden strandwallen, vergelijkbaar met de Waddeneilanden. De zee steeg verder en de rij strandwallen schoof mee, tot de meest oostelijke op de lijn Haarlem- Alkmaar lag. Dat was ongeveer 5000 jaar geleden. Daarna groeiden westelijk van de binnenste wal weer nieuwe wallen aan. De periode tussen het jaar 0 en 400 was stormachtig. De zee nam grote stukken duin en strand weer terug en de wind blies veel zand landinwaarts. Het duinlandschap dat daardoor ontstond wordt de oude duinen genoemd. Tot het jaar 1000 konden die vervolgens tot rust komen en er groeide bos op. Maar toen begon een periode van droogte, samenhangend met een stijging van de temperatuur. Daarbij had de groeiende bevolking behoefte aan hout en bouwland en kapte het bos. Het gevolg was verstuing op grote schaal, waarbij de oude duinen deels weggeblazen werden, deels door de jonge duinen werden overstoven. Het bleef tot 1650 stormachtig. De jonge duinen zijn een stuk hoger dan de oude. De hoogste zijn wel 50 m hoog.

DUINBEHOUD

Een aantal omstandigheden is er verantwoordelijk voor dat de duinen als relatief ongeschonden natuurgebied zijn behouden. Ze waren het exclusieve jachtdomein van de Hollandse graven, die hun terrein goed tegen stropers en lieden met snode landbouwplannen wisten te verdedigen. De onvruchtbaarheid van het gebied, vraatzuchtige konijnen, stuivend zand en natte duinvalleien hebben grootscheepse landbouwontginning tegengehouden. Toch zijn er allerlei aantastingen van het duin geweest. In de eerste plaats heeft houtkap een belangrijke rol gespeeld bij de grote middeleeuwse verstuingen waarbij de jonge duinen gevormd werden. Er is wel degelijk landbouw en veeteelt bedreven, al was het kleinschalig. De adel introduceerde vanaf de 14e eeuw op grote schaal konijnen voor de jacht. Door graven en knaagschade aan vegetatie hebben deze beestjes voor zandverstuiving gezorgd. In de 19e en 20ste eeuw is er naaldbos aangeplant om het zand vast te leggen. Dat veranderde het aanzien

Kramsvogel

Vanaf oktober vallen ze massaal aan: kramsvogels! Maar geen paniek, ze hebben het slechts voorzien op bessen, bijvoorbeeld van duindoorn en meidoorn. Deze zijn dan in overvloed aanwezig. Ook andere lijsters als koperwiek en merel maken hier graag een omweg voor. Waar komen al die vogels ineens vandaan? In het najaar ontvluchten miljoenen kramsvogels en andere lijsters de naderende winter in Scandinavië en Oost-Europa. Zolang het bij ons niet al te streng wintert, blijft een deel hier ook hangen. Andere trekken door naar Frankrijk of het zuiden van Engeland. Na december raken de duinen minder in trek, want dan is de bessenvoorraad wel zo'n beetje op.

van het duin ingrijpend. De bomen waren bovendien een belangrijke bijdrage aan de verdamping van het grondwater en daarmee verdroging van de duinen. Tenslotte werd in de 20ste eeuw op grote schaal drinkwater aan de duinen onttrokken. Verdroging is de laatste decennia de belangrijkste bedreiging geweest. Natte duinvalleien en natuurlijke duinbeken

Kramsvogel

zijn vrijwel verdwenen. Dat men is gestopt met drinkwateronttrekking is ongetwijfeld de belangrijkste maatregel om het duinherstel kans van slagen te geven. Als de reusachtige bel zoet grondwater onder het duingebied zich kan herstellen kunnen in vochtige duinpannen weer orchideeën en parnassia gaan bloeien. Ook moeras- en weidevogels als grutto, tureluur en kemphaan kunnen er dan terugkeren. De dennenaanplant wordt teruggedrongen -vervangen door loofhout of helemaal verwijderd. De konijnen krijgen een belangrijke rol als duinbeheerder. Ze mogen graven en knagen en zo voor natuurlijke verstuingen zorgen, want zonder blanke top zijn de Hollandse duinen ondenkbaar.

ZEEDORPENLANDSCHAP

De bewoners van de kustdorpen hebben gebruik gemaakt van de duinen. Voor het eigen levensonderhoud verbouwden ze op kleine akkertjes rogge en aardappelen en lieten een geit grazen. Om dicht bij het grondwater te komen, groeven ze duinpannen uit. De duinbodem raakte snel uitgeput, zodat

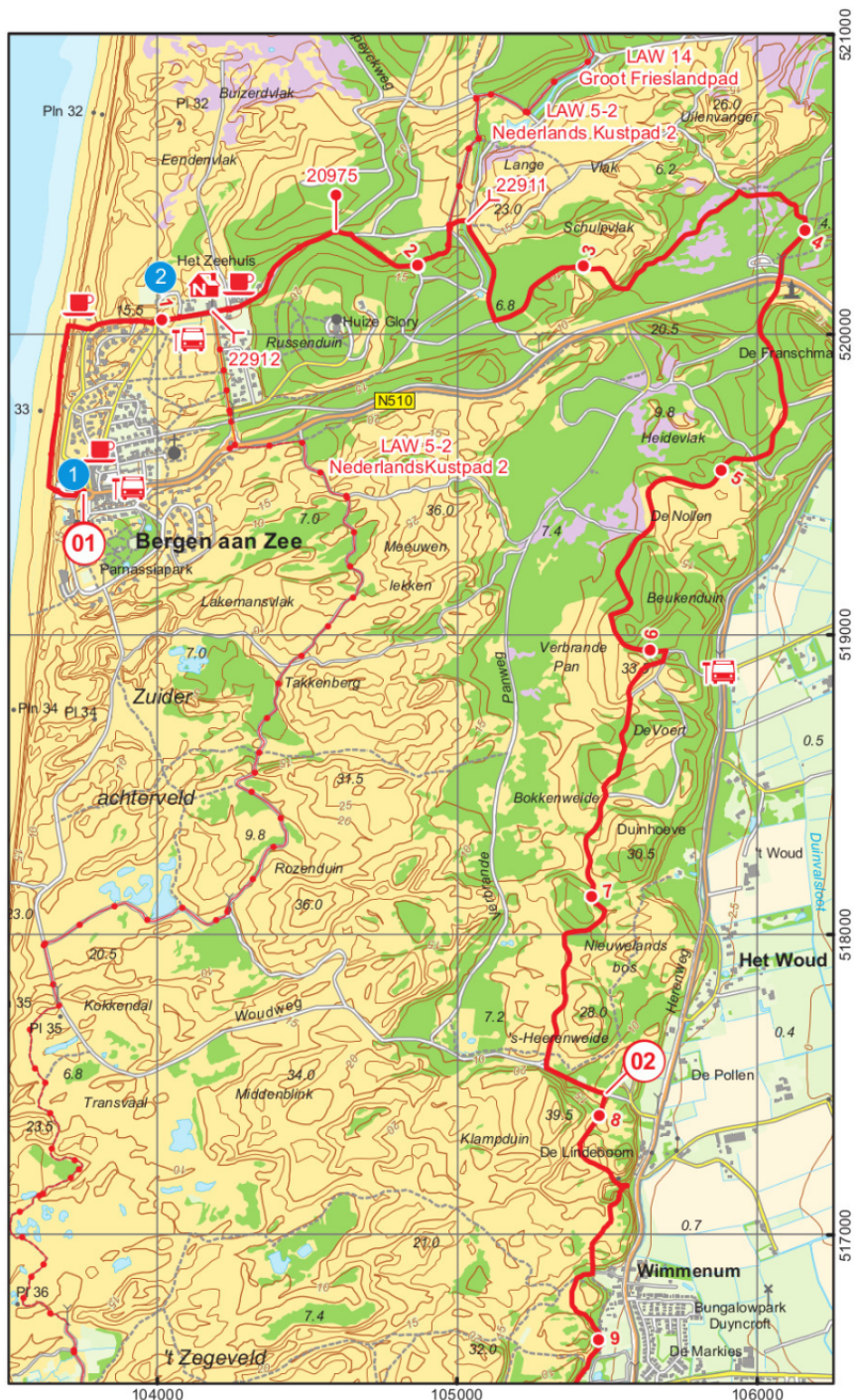

Wulp

Wulp

De wulp is de grootste Europese steltloper en bewoont een gevarieerd leefgebied van open, vochtig terrein. Tegenwoordig ontmoeten we de wulp als broedvogel vooral op grasland. Maar ook komt hij voor in duinen, moerassen en venen en op de wat vochtigere heide. Een klein deel van de Nederlandse broedvogels overwintert hier. Andere vogels trekken niet ver weg en overwinteren langs de kusten van Groot-Brittannië, Frankrijk en Spanje. Wulpen uit het noordwesten van Rusland en uit Finland trekken over ons land door of blijven hier overwinteren.

om de paar jaar een nieuwe akker moest worden ontgonnen. De landjes werden tevens gebruikt om netten te boeten en kleren te bleken. Zo ontstond rond de zeedorpen een kleinschalig landschap met verspreide akkertjes en weiden, omgeven met walletjes. De afwisseling van intensief en extensief gebruik resulteerde in een karakteristieke flora en fauna, waardoor het zeedorpenlandschap ook nu van waarde is. In de 19e eeuw nam het agrarisch gebruik van de duinen toe. Een flinke impuls kwam in 1845, toen de aardappelziekte zich in Nederland verbreidde. De duinen bleven onbesmet en de aardappelteelt nam een grote vlucht. De duinpiepers werden naast de visserij een belangrijke bron van inkomsten voor de zeedorpers. Veel landjes zijn later weer opgegeven. Ze zijn te herkennen als rechthoekige valleitjes. Maar bij Egmond zijn ze nog in gebruik als volkstuin.

Bergen aan Zee – Woudweg

NB Toegang tot het Duinreservaat alleen met wandelkaart (verkrijgbaar bij Nivon-natuurvriendenhuis Het Zeehuis, Verspijkweg 5, Bergen aan Zee).

→ ① Vanaf de bushalte de rotonde met standbeeld oversteken en het strand op. Op het strand rechtsaf. Na 600 m tweede opgang rechtsaf, de duinovergang over. Op de verharde weg linksaf. Bij het Zeehuis rechtdoor, Verspijkweg. Bij P-20975 rechtsaf. Na 50 m rechtsaf bospad. Route volgen tot klinkerweg. Rechtsaf (Hollands Kustpad gaat rechtdoor). Bij P-22911 rechtsaf. Op kruising linksaf. Dit pad steeds volgen. Aan einde rechtsaf. Klinkerweg rechtsaf. Zeeweg kruisen, steeds rechtdoor. Vijfde zijweg, bij markeringsteken, rechtsaf. Na 50 m rechtsaf trap op naar het uitzichtduin. Na het duin rechtsaf tot klinkerweg, hier linksaf (Woudweg). ②

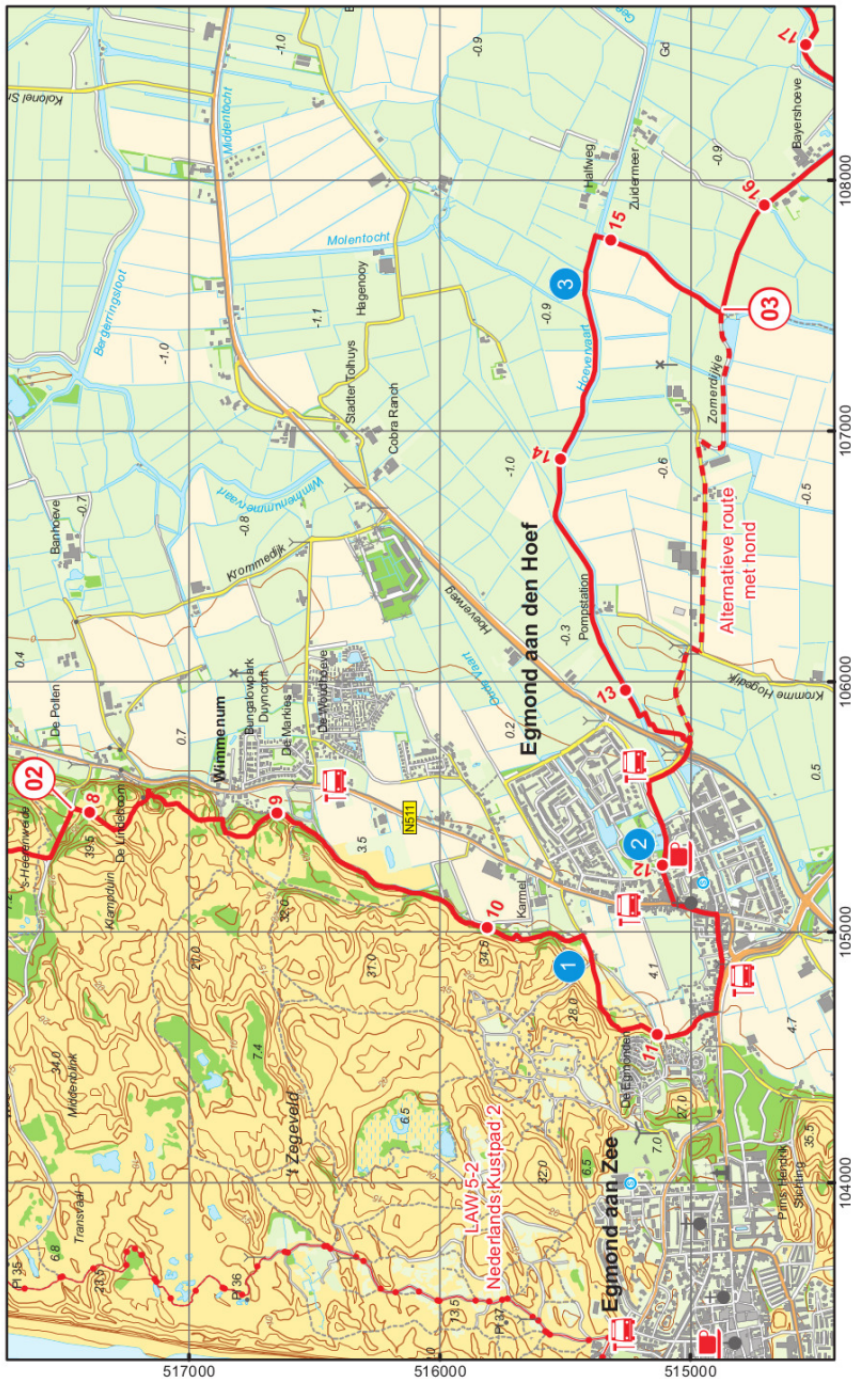
← ② Op klinkerweg (Woudweg) eerste pad rechtsaf. Route volgen tot uitzichtduin (via trap omhoog). Andere zijde afdalen, einde pad linksaf. Rechtdoor. Zeeweg oversteken, klinkerweg op. Voorbij parkeerterrein eerste pad linksaf. Op driesprong linksaf, pad volgen tot klinkerweg. Rechtsaf. Bij P-22911 linksaf. Na 100 meter op vijsprong linksaf (rechtsaf gaat Hollands Kustpad). Op driesprong rechtsaf. Klinkerweg linksaf en bij P-20975 weer linksaf. Langs het Zeehuis rechtdoor, Verspijkweg en voor uitspanning 'Zee en Duin' rechtsaf, duinovergang over. Op het strand linksaf. Na 600 m tweede opgang linksaf, de duinovergang over. De rotonde met standbeeld oversteken. Bij bushalte Busstation is het eindpunt van het Trekvogelpad. ①

BLEEKNEUSJES

1 Bergen aan Zee is een jong dorp. Het is in 1907 gesticht door de burgemeester van Bergen, tevens landgoedeigenaar. Van Reenen droomde van een villadorp aan zee en liet architecten van naam als Berlage en Springer plannen maken. Er werd een spoorlijn aangelegd waarop een stoomloc badgasten vanuit Alkmaar vervoerde. Van Reenen heeft de plannen maar deels uitgevoerd. Een deel van het dorp is in 1943 door de Duitsers gesloopt bij de aanleg van de Atlantikwall. De tram maakte in de jaren vijftig zijn laatste rit. Het resultaat is een dorp dat als los zand aan elkaar hangt.

2 Een van de eerste gebouwen was het Zeehuis uit 1908 van het Burgerlijk Armbestuur van Amsterdam, waar stadse bleekneusjes van de zeelucht konden genieten. Het Zeehuis is nu in gebruik als Nivon-natuurvriendenhuis waar iedereen terecht kan voor logies. www.nivon.nl

Woudweg – Egmonder Binnenvaart

→ ② Op klinkerweg (Woudweg) eerste pad rechtsaf. Pad volgen door hek, links aanhouden, wordt zandpad. Via trap omlaag, dan rechtsaf via trap omhoog. Slingerend pad geruime tijd volgen. Einde pad rechtsaf, wordt halverhard fietspad. Einde rechtsaf asfaltweg, na huisnummer 4 rechtdoor, langs afsluitboom, duinpad. Na volkstuintjes rechts aanhouden. Op splitsing linksaf. Rechts aanhouden. Op asfaltpad rechtsaf. Aan einde linksaf voetpad links van de weg, linksaf, Egmonderstraatweg. Linksaf Herenweg. Rechtsaf Slotweg. Rechtsaf fietspad Kalkovensweg. Rechtdoor, verkeersweg kruisen.

Maak uw keuze uit hoofdroute of alternatief.

Hoofdroute: Direct na de kruising linksaf, graspad. Rechtsaf over een overstapje. Linksaf. Overstapje en meteen rechtsaf. Brug over, via hek en rechtsaf het water volgen. Via metalen hekken en over overstapjes gaan. Na 2 km rechtsaf een smalle houten brug over. Rechtdoor dijkje volgen. Op verharde weg linksaf, brug over. ③

Alternatief met hond: Rechtdoor Mosselaan in. Aan einde rechtsaf Kromme Hogedijk. Dan linksaf Zomerdijkje. Tot bord 'doodlopende weg', rechtsaf fietspad. Volgen tot brug. ③

Maak uw keuze uit hoofdroute of alternatief.

← ③ **Hoofdroute:** Direct na de brug rechtsaf, dijkje volgen. Een smalle houten brug over en linksaf, water volgen. Via overstapjes en metalen hekken gaan. Na 2 km linksaf, via hek brug over. Rechtsaf. Linksaf, via overstapje en rechtdoor. Rechtsaf over overstapje en linksaf. Op de verharde weg rechtsaf.

Alternatief met hond: Rechtdoor, wordt fietspad Zomerdijkje. Aan het einde linksaf. Aan het einde rechtsaf, Kromme Hogedijk, linksaf, Mosselaan.

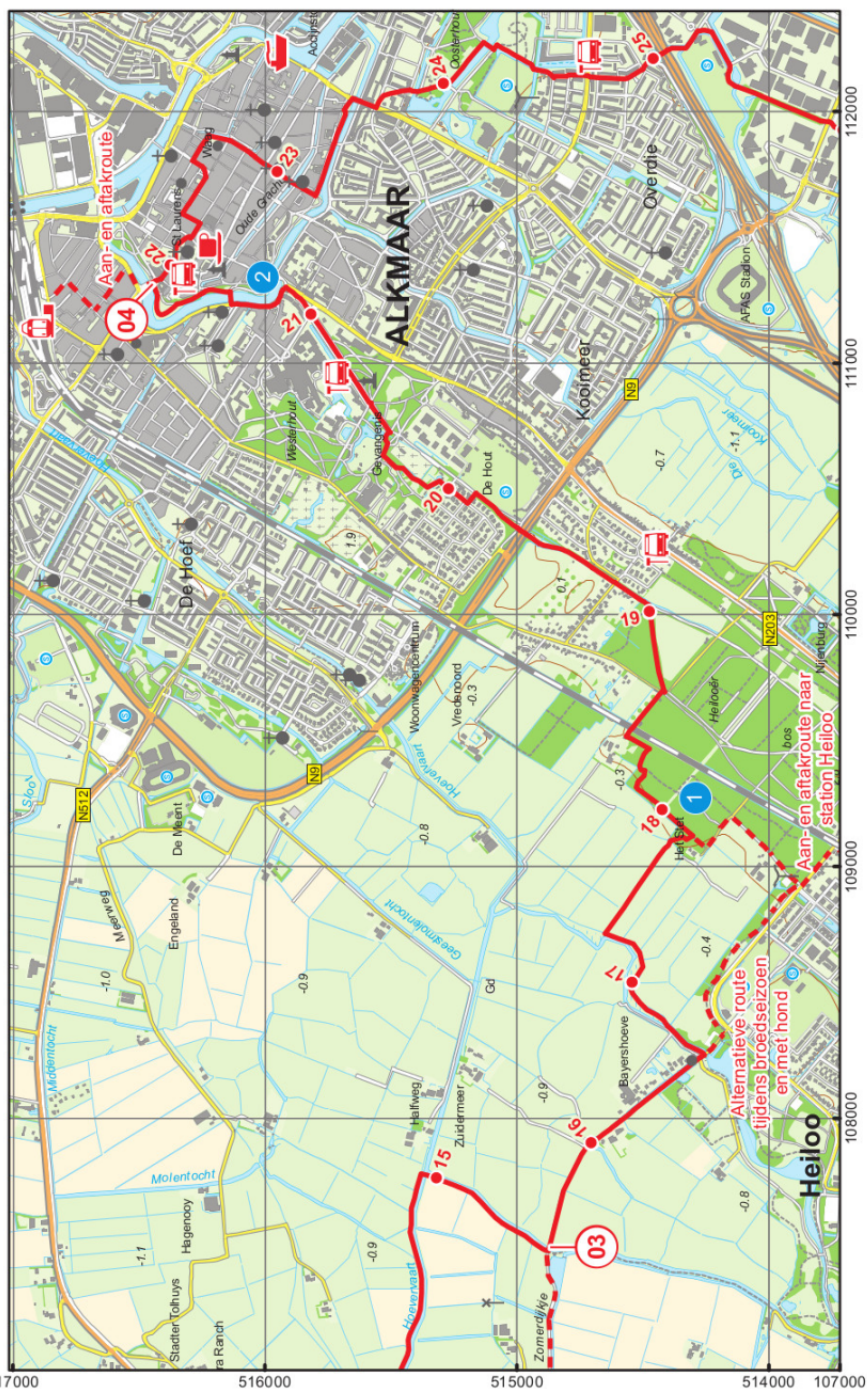
Vervolg hoofdroute: Kruising oversteken, fietspad (Kalkovensweg). Einde linksaf, Slotweg. Aan einde linksaf Herenweg, dan rechtsaf Egmonderstraatweg. Tot Delverspad (eigen weg PWN, toegang Duinreservaat) rechtsaf. (NB Toegang tot het Duinreservaat alleen met wandelkaart.) Na haakse bocht naar rechts schuin linksaf, Ingang Wandelaars, bospad. Rechts aanhouden. Langs volkstuintjes. Langs afsluitboom. Op asfaltpad linksaf, na huisnummer 4 linksaf, pad 'verboden voor auto's'. Pad volgen, halfverhard pad op. Zijpad naar links passeren. Later rechtdoor, niet 'eigen weg' op. Slingerend smal pad steeds volgen. Ten slotte omhoog en later met trap omlaag. Linksaf, via onderbroken trap weer omhoog. Aan einde rechts aanhouden tot klinkerweg. Linksaf (Woudweg). ②

1 De **Wimmenummerduinen**, wie kan het zonder stotteren over de lippen krijgen? Ze maken deel uit van het Noord-Hollands Duinreservaat dat beheerd wordt door het waterleidingbedrijf PWN. Deze duinen zijn één van de weinige plekken waar het zeedorpenlandschap nog goed zichtbaar is. De Egmonders pleegden in de duinen op kleine schaal landbouw. De bouwlandjes zijn uitgegraven om bij het grondwater te komen. Bij het huidige beheer staat natuur voorop. PWN wil de akkertjes terugdringen.

2 Het **slot van Egmond** is tijdens het beleg van Alkmaar in 1573 verwoest. Niet door de Spanjaarden, maar door de geuzen. Die waren bang dat de Spanjaarden zich in het kasteel zouden verschansen. De graaf van Egmond had al eerder een tragisch lot ondergaan. Hij bleef trouw aan de katholieke kerk en de Spaanse koning. Maar Alva zag in hem een kaaskop en liet hem onthoofden.

3 Het **jaagpad** langs de **Hoevervaart** werd ooit gebruikt om schuiten voort te trekken. Het pad raakte in onbruik, maar werd weer populair bij wandelaars.

Egmonder Binnenvaart – Alkmaar

→ ③ Dijk wordt Het Maalwater. Kies hier tussen hoofdroute of alternatief.

Hoofdroute: Na huisnummer 7 en water linksaf, slingerend dijkje volgen. Aan einde rechtsaf, overstapje en brugje over. Rechtdoor, na 500 m via overstapje een slingerend bospad in. Aan einde linksaf.

Alternatief in broedseizoen (1 maart tot 1 juni) en met hond: Na huisnummer 7 rechtdoor, voor voorrangsweg linksaf, geasfalteerd voetpad. Aan einde linksaf. Aan einde linksaf, Stetlaan. Vlak voor werkschuur rechtsaf, bospad.

Vervolg hoofdroute: Open plek oversteken. Aan einde rechtsaf. Aan einde linksaf. Bocht naar rechts, daarna naar links. Door klaphek, op verharde weg rechtsaf, spoor oversteken. Verharde weg oversteken, langs afsluitboom en schuin linksaf, bospad. Op fietspad linksaf. Door tunneltje, eerste fietspad linksaf. Aan einde rechtsaf (Oranjelaan). Beatrixlaan oversteken, schelpenpad. Aan einde linksaf. Eerste pad rechtsaf. Aan einde schuin rechtsaf. Aan einde rechtsaf. Links om de parkklok heen, tweede pad linksaf. Voorbij ziekenhuis (links) drukke weg over en over trottoir Wilhelminalaan (links) rechtdoor. Aan einde linksaf, langs singel (water rechts). Volgen tot fiets/voetbrug. Weg oversteken, fiets/voetbrug over. Linksaf pad langs gracht tot volgende brug. ④ (Naar station Alkmaar: linksaf brug over, rechtsaf Geestersingel, linksaf Tuinstraat, rechtsaf Snaarmanslaan, linksaf Spoorstraat.)

← (Vanaf station Alkmaar: rechtdoor Spoorstraat, rechtsaf Snaarmanslaan, linksaf Tuinstraat, aan het einde rechtsaf, Geestersingel, linksaf brug over.)

④ Pad volgen tot brug. Brug over, weg oversteken en over trottoir linksaf (Kennemersingel). Aan einde rechtsaf, Wilhelminalaan. Verderop weg over, rechtdoor over voetpad links. Rechtdoor op kruising. Steeds rechtdoor. Rechts om de parkklok heen, tweede pad rechtsaf. Eerste pad linksaf, fietspad. Eerste pad schuin linksaf. Aan einde linksaf. Eerste pad rechtsaf. Beatrixlaan oversteken, Oranjelaan. Na huisnummer 19 linksaf, fietspad. Aan einde rechtsaf, Zandersweg. Door tunneltje Rector Frederiklaan kruisen en eerste pad rechtsaf. Langs linker afsluitboom, schuin linksaf, Nijenburg. Vlak voor verhard kruispunt rechtsaf, asfaltweg oversteken. Spoor over, door klaphek eerste pad linksaf. Bocht naar rechts daarna naar links. Eerste pad naar rechts. Bocht naar links. Open plek oversteken. Kies hier tussen hoofdroute of alternatief.

Hoofdroute: Eerste pad rechtsaf. Via overstapje grasdijk volgen. Aan einde via brug en overstapje, dan linksaf, kronkelend dijkje volgen. Via overstapje naar verharde weg, rechtsaf. **Alternatief in broedseizoen (1 maart tot 1 juni)** en met hond: Aan einde linksaf (Stetlaan). Eerste weg rechtsaf. Vlak voor asfaltweg rechtsaf, voetpad. Aan einde rechtsaf, Het Maalwater.

Vervolg hoofdroute: Weg volgen tot brug. ③

1 Het Heilooër Bos ligt op de strandwal, waarop ook Heiloo en Alkmaar gebouwd zijn. Het bos, behorend bij landgoed Nijenburg, is bijzonder rijk aan paddenstoelen. Ook is er een reigerkolonie.

2 De stadswal van Alkmaar is in de 19e eeuw in een plantsoen veranderd. Op het Clarissenbolwerk vond in 1769 de Molen van Piet een plekje in de wind.

Alkmaar aan zee

De strandwallen waren de eerste bewoonde plaatsen in de Hollandse veenmoerassen. Hier liepen de oudste wegen. Waar die op waterverbindingen aansloten, konden handelsnederzettingen ontstaan. Ondermeer Alkmaar en Haarlem ontlenen daaraan hun bestaan. Alkmaar had via Schermer en Beemster een vaarweg naar de Zuiderzee. Toen Alkmaar in de 14e eeuw vestingstad werd, kreeg het stadje een planmatig, rechthoekig stratenpatroon. Latere uitbreidingen stonden in het teken van handel en waterverkeer. Alkmaar werd een typisch Hollands grachtenstadje.